

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ (підпис)

“ ____ ” травня 2019 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 6.030504 «Економіка підприємства»**

на тему: **«Оцінка перспектив розвитку сільськогосподарської галузі в регіоні
(на прикладі Одеської області)»**

Виконавець:

студентка ФЕУП

Гербиш Валентина Геннадіївна _____
/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н, доцент

Сментина Наталія Валентинівна _____
/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	6
1.1. Сільськогосподарська галузь в економіці держави: сутність та особливості ...	6
1.2. Методи та моделі аналізу галузі сільського господарства.....	12
1.3. Форми й методи регулятивної діяльності державних органів у сільському господарстві: український та зарубіжний досвід	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ	27
2.1. Тенденції та особливості розвитку сільськогосподарської галузі регіону.....	27
2.2. Оцінка політики державного регулювання сільськогосподарської галузі.....	38
2.3. Фактори та умови формування сприятливого середовища для розвитку сільського господарства в регіоні	48
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА РЕГІОНУ	58
3.1 Проблеми та перспективні напрями розвитку сільськогосподарської галузі Одеської області.....	58
3.2 Основні стратегічні завдання з підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі регіону.....	62
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Актуальність теми. Аграрний сектор України, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу і в певній мірі економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей національної економіки і створює соціально-економічні умови сільського розвитку. Україна має значні можливості та потенціал у даній сфері діяльності. Велику частину території країни займає унікальний родючий чорнозем, загальна кількість трудових ресурсів в кілька разів більше ніж в багатьох країнах Європи. Але при цьому Україна залишається імпортером сільськогосподарської продукції, і основна причина полягає в недосконалому техніко-технологічному базисі та неефективному управлінню галуззю. Досьогодні використовуються засоби виробництва, розроблені і впроваджені в АПК в кінці минулого століття. На разі, маючи значний обсяг ресурсів, АПК України знаходиться все ще в кризовому стані. З усього працездатного населення країни 13% зайняті в сільському господарстві. Але відсталість техніко-технологічного базису призводить до того, що втрати врожаю досягають 25-30%, питомі витрати в кілька разів перевищують відповідні показники в Європі і США. Останні роки сільське господарство України демонструє послідовне зростання і ставить рекорди за окремими показниками, наприклад, зі збору зернових (70,1 млн. т. в 2017/18 маркетинговому році), за часткою в ВВП країни (понад 9% в 2018 р), за часткою в товарному експорті (35,6% в 2018 р).

Прогнози розвитку агросектора в 2019 році також позитивні. Він став провідною галуззю (якщо не сказати донором) для відновлення національної економіки. Більш того, агросектор фактично формує економічний профіль країни. Потенційно Україна може вийти на виробництво 100 млн. тонн зернових на рік.

Тому постає необхідність в аналізі основних перспектив розвитку галузі (на прикладі Одеського регіону) та конкретних напрямків діяльності, що сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі.

Аналіз головних аспектів вищевказаних проблем наведено в багатьох працях українських та зарубіжних вчених, до яких слід віднести наступних: С. В. Мішина, В. Г. Андрійчук, Г. Є. Бистров, М. І. Козир, О. О. Погрібний, С. М. Чистов, О. М. Бородіна та ін. Зокрема, значна увага щодо проблем та основних напрямків розвитку сільського господарства приділяється у наукових дослідженнях Н. В. Сментини, що були виконані у співавторстві з іншими викладачами кафедри економіки, права та управління бізнесом Одеського національного економічного університету.

Мета кваліфікаційної роботи – теоретичні, методичні та прикладні аспекти оцінювання перспектив розвитку галузі сільського господарства в регіоні.

Досягнення вищенаведеної мети, обумовило необхідність послідовного вирішення таких **завдань**:

- визначити сутність та особливості сільськогосподарської галузі, з'ясувати її місце та роль в економіці держави;
- з'ясувати основні методи та моделі аналізу галузі;
- розглянути форми й методи регулятивної діяльності державних органів у сільському господарстві;
- проаналізувати головні тенденції та особливості розвитку сільськогосподарської галузі Одеського регіону;
- оцінити політику державного регулювання сільськогосподарської галузі в регіоні;
- обґрунтувати фактори та умови формування сприятливого середовища для розвитку сільського господарства в регіоні;
- визначити проблеми та перспективні напрями розвитку сільськогосподарської галузі Одеської області;
- запропонувати головні стратегічні завдання з підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі регіону.

Об'єкт дослідження – це процес оцінки перспектив розвитку галузі сільського господарства Одеської області.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних аспектів оцінювання перспектив розвитку галузі регіону та формування пропозицій відносно шляхів їх підвищення.

Для вирішення поставлених у кваліфікаційної роботі завдань використано такі методи: загальнонаукові (аналогія, системний аналіз, формалізація); логічної абстракції (аналіз і синтез, індукція та дедукція); економіко-математичні (факторний, системно-структурного аналізу); економіко-статистичного аналізу (табличний, графічний, групування, класифікації); маркетингові (SWOT-аналіз, спостереження, опитування); експертної діагностики (ранжирування, порівняння, оцінювання).

Інформаційна база дослідження. В якості інформаційної бази виступали законодавчі та нормативні акти, нормативно-інструктивні документи державних органів влади, монографії та наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з проблематики розвитку сільськогосподарської галузі, офіційні матеріали Одеської обласної державної адміністрації, дані щорічної звітності сільськогосподарських підприємств регіону до державної та регіональної служби статистики.

Результати дослідження «Перспективи розвитку сільськогосподарської галузі Одеської області» доповідалися на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Глобальні та регіональні аспекти інноваційного розвитку економіки» (28 березня 2019 р., м. Одеса).

ВИСНОВКИ

У роботі досліджуються теоретичні, методичні та прикладні аспекти оцінювання перспектив розвитку галузі сільського господарства в регіоні та зроблено наступні висновки:

1. Визначено, що сільське господарство є стратегічною галуззю в економіці країни та являє собою комплекс підгалузей (землеробство, тваринництво, рибальство, лісове господарство, промисли), пов'язаних з розробкою (збором, видобутком) рослинних і тваринних ресурсів.

2. Досліджено, що провідною ланкою сільського господарства є рослинництво, що має значні перспективи для розвитку завдяки наявності таких переваг як родючі ґрунти (третина світових запасів чорноземів), сприятливі кліматичні умови, наявність достатньої кількості трудових ресурсів. Рослинництво забезпечує населення продуктами харчування та інші галузі промисловості сировиною.

3. З'ясовано, що основними об'єктами при аналізі сільськогосподарської галузі є валова продукція, стан та обсяг земельного фонду, вартість понесених витрат, якість та кількість виготовленої продукції, фінансові та економічні показники діяльності підприємств. При цьому сучасні методи оцінки галузі сільського господарства включають в себе аналіз структури сільськогосподарської галузі, співвідношення основних показників економічної ефективності кожного сектору та моделювання планованих результатів функціонування галузі.

4. Розглянувши норми й методи регулятивної діяльності державних органів виявлено, що серед інструментів впливу держави на функціонування галузей народного господарства виділяють прямі та непрямі методи регулювання, зокрема за засобами впливу розрізняють правові, адміністративні, економічні та пропагандистські.

5. Проаналізувавши головні тенденції та особливості розвитку сільськогосподарської галузі Одеського регіону можна стверджувати, що він є важливою ланкою агропромислового комплексу України. Головним природним

багатством Одеської області є її земельні ресурси, представлені переважно чорноземними ґрунтами з високою природною родючістю та теплий степовий клімат, які формують високий агропромисловий (сільськогосподарський) потенціал регіону. Природні умови сприятливі для вирощування озимих зернових, кукурудзи, ячменю, соняшнику, винограду і впливають на регіональну спеціалізацію і організацію сільськогосподарського виробництва.

6. У рослинництві Одеського регіону провідне місце займає зернове господарство. В межах якого вирощують озиму пшеницю, кукурудзу, ячмінь, просо, рис, рапс. На основі зернового господарства працює борошномельно-круп'яна промисловість. Динаміка зміни врожайності основних сільськогосподарських культур відображається позитивною тенденцією протягом останніх років, зокрема відбувається збільшення площ, призначених для вирощування продукції.

7. Основними видами продукції тваринництва Одеського регіону є м'ясо, молоко і яйця птиці всіх видів. За обсягами виробництва даної продукції Одеська область займає останні місця серед інших регіонів України. Помітна тенденція зниження кількості поголів'я худоби за останні роки.

8. Оцінено політику державного регулювання сільськогосподарської галузі в регіоні. Так, у даній сфері затверджено певний перелік програм задля сприяння розвитку та підтримки виробників сільськогосподарської продукції. Програми направлені на підтримку рослинництва та тваринництва, зокрема на впровадження інноваційних процесів ведення господарства, підтримку окремих виробників продукції.

9. Обґрунтовано те, що основними факторами розвитку сільського господарства в регіоні є: сприятливі природно-кліматичні умови; висока родючість ґрунтів, що сприяє підвищенню урожайності земельних угідь; переважно рівнинна місцевість, що спрощує процес обробітку земель; наявність значної частини сільського населення, що забезпечує галузь робочою силою; розвинена мережа транспортної інфраструктури (водна, залізнична, автомобільна); значний природно-ресурсний потенціал, що створює сприятливі умови для виробництва основних

видів продукції необхідних для забезпечення продуктами харчування населення регіону та країни.

10. Визначено головні проблеми сільськогосподарської галузі Одеської області. До яких слід віднести проблеми виробничого, технологічного, фінансового та обслуговуючого блоків, а саме:

- застаріла матеріально-технічна база;
- незадовільна якість продукції та її низька конкурентоспроможність;
- орієнтація переважно на сировинне виробництво, незначна кількість переробних підприємств;
- низький рівень розвитку інноваційних процесів;
- великий обсяг відходів при виробництві;
- неоптимальне використання сільськогосподарських угідь;
- недоспоживання населенням особливо важливих продуктів харчування;
- низька конкурентоспроможність національного виробника.

11. Обґрунтовано, що Одеська область має значний потенціал для розвитку, зокрема в галузі рослинництва. За розрахунками вітчизняних вчених, Україна має всі можливості для збільшення виробництва зерна більше ніж в два рази, що призведе до збільшення експорту, підвищення можливостей переробної галузі, розвитку підприємств галузі за рахунок нових грошових потоків.

12. Запропоновано ряд заходів задля розвитку сільськогосподарської галузі в регіоні по реструктуризації та оновленню сільськогосподарських підприємств, введенні нових форм господарювання, проведенні ефективної політики підтримки з боку держави, покращенні інвестиційного клімату в країні та стимулюванні розвитку основних напрямків галузі в регіоні, що призведе до виходу сільського господарства регіону на новий, більш конкурентоспроможний рівень та підвищить загальне економічне становище Одеської області.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ксенофонт Сократические сочинения / Ксенофонт; [пер., вступ. статья и примеч. С. И. Соболевского]. – 2-е изд. – СПб. : Комплект, 1993.
2. Іванух Р. А. Аграрна економіка і ринок / Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. – Тернопіль: "Збруч", 2003. – 305 с.
3. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Глобальний аналіз базових макроекономічних показників України (2013–2017 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/globalnyj-analiz-bazovyh-makroekonomichnyh-pokaznykiv-ukrayiny-2013-2017-rr>
5. Долгов Н. И. Насколько важную роль играет сельское хозяйство в современной мировой экономике // Инновационная экономика: материалы Междунар. науч. конф. (г. Казань, октябрь 2014 г.). — Казань: Бук, 2014. — С. 44-47.
6. Україна цього річ збрала рекордний урожай зерна. ТСН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.tsn.ua/ukrayina/ukraina-v-etom-godu-sobrala-rekordnyy-urozhay-zerna-1268376.html>
7. Голомша. Н. Є. Конкуренентоспроможність сільського господарства України: можливості та фактори зростання / Н. Є. Голомша // Науково-виробничий журнал: Інноваційна економіка. – Тернопіль, 2017. – № 4. – С. 67-71.
8. Manual on the Economic Accounts for Agriculture and Forestry EAA/ EAF 97 /Rev. 1.1/. European Commission. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2000. – 181 p.
9. Мішина С. В. Аналіз у галузях виробництва і послуг : навч. посібн. / С. В. Мішина, О. Ю. Мішин. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2008. – 240 с.

10. Савицкая Г. В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК : учеб. пособ. / Г. В. Савицкая. – 6-е изд. – Мн. : Новое знание, 2006. – 652 с.
11. Елисеєва І.І., Юзбашев М.М. Общая теория статистики: Учебник / Под ред. И.И.Елисеевой. - М.: Финансы и статистика, 2007. — 656 с.
12. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В. Г. Андрійчук. – К. : КНЕУ, 2005. – 292 с.
13. Цюпко Сергей Викторович. Экономико-математические модели прогнозирования развития сельского хозяйства Украины : Авт. дис. канд. экон. наук: 08.03.02 / Национальный аграрный ун-т. - К., 2001. – 421 с.
14. Про затвердження регіональної Програми розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2019-2023 роки «Аграрна Одещина» [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/49-21-VII.pdf>
15. Бистров Г. Є. Аграрне право: підручник / за ред. Г. Є. Бистрова і В. Е. Лук'яненко. Ульяновськ, 2012. – 130 с.
16. Козир М. І. Аграрне право: підручник / відп. ред. М. І. Козир. М : 2010. – 125 с.
17. Погрібний О. О. Аграрне право України : підручник / За ред. О. О. Погрібного. - К. : Істина, 2007. – 448 с.
18. Небоженко Т. Т. Діагностика проблем державної регуляторної політики у агропромисловій сфері вітчизняної економіки / Т. Т. Небоженко // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія : Економічні науки. - 2016. - Т. 18, № 2. - С. 107-112.
19. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб./ С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – 2-ге вид., доопрац. і допов. – К. : КНЕУ, 2004. – 440 с.
20. Офіційний портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
21. Федуняк І. О. Використання державних інструментів для регулювання аграрного ринку України // Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва, Серія

«Економіка АПК і природокористування». - 2009. - № 11. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/Vkhnau_Ekon/2009_11/pdf/11_41.pdf

22. Маслова. И.А. Концептуальные основы государственного регулирования развития сельского хозяйства и государственной поддержки как источника финансирования / И.А. Маслова// Управленческий учет - 2011. - №4. - С. 79-85

23. Бородіна О. М. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О. М. Бородіна, В. М. Геєць, А. О. Гуторов та ін.]; за ред. В. М. Геєця, О. М. Бородіної, І. В. Прокопи ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. – К., 2012. – 56 с.

24. Березіна Л. М. Світовий досвід державного регулювання АПК: уроки для України // Наук. вісник ЛНАУ. – 2010. - №16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvlnau/ekon/2010_16/Beresina.pdf

25. Алейнікова, О. В. Зарубіжний досвід державного регулювання розвитку АПК / О. В. Алейнікова // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 16. – С. 131–136

26. Одеська область [Електронний ресурс] // Україна сьогодні – Режим доступу до ресурсу: <http://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Odesa>

27. Експрес-випуск. Стан сільського господарства [Електронний ресурс] // Головне управління статистики в Одеській області. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>

28. Рослинництво. Сільське господарство України. Статистичний збірник [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf

29. Площі, валові збори та урожайність сільськогосподарських культур за їх видами та по регіонах [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

30. Тваринництво. Сільське господарство України. Статистичний збірник [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf

31. Поголів'я худоби та птиці на 1 січня, тис. голів [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>

32. Сільське, лісове та рибне господарство. Виробництво сільськогосподарських культур за категоріями господарств [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>

33. Сільське, лісове та рибне господарство. Виробництво культур зернових і зернобобових у підприємствах по містах обласного значення та районах [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>

34. Могильний О.М. Регулювання аграрної сфери : монографія / О.М. Могильний. – Ужгород: ІВА, 2016. – С. 62-70

35. Регіональна програма розвитку агропромислового комплексу Одеської області на 2014-2018 роки [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5b30dc801559f.pdf>

36. Державна програма компенсації вартості придбаної техніки [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5b30dc801559f.pdf>

37. Державна підтримка садівництва та виноградарства [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5b30dc801559f.pdf>

38. Державна підтримка тваринництва [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5b30dc801559f.pdf>

39. "Інформація щодо фінансування програм підтримки розвитку АПК у 2019 році" [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Одеської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <https://oda.odessa.gov.ua/statics/pages/files/5c94b0b00fb74.pdf>

40. Галушко В.П. Пріоритетні напрями розвитку АПК України // Економіка АПК. – 2016. – № 12. – С. 6 – 12.

41. Наявність сільськогосподарської техніки та енергетичних потужностей у сільському господарстві у 2018 році [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

42. Стан родючості ґрунтів України [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Міністерства аграрної політики та продовольства України Державна установа «Інститут охорони ґрунтів України» – Режим доступу: <http://uabio.org/img/files/Events/pdf/2-yuri-kryvda-workshop-agro-residues-27092018-small.pdf>

43. Олійник Т. І. Державна підтримка аграрного сектору економіки України // Економіка АПК. – 2015. – №7. – С. 80 – 86.

44. Чисельність наявного населення України [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2018/zb_chnn2018.pdf

45. Перспективи-2018: чого чекати українському АПК в новому році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1426443-perspektivi-2017-chogo-chekati-ukrayinskomu-apk-vnovomu-roci>

46. Варченко О. М. Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства / О. М. Варченко, А. С. Даниленко // Економіка та управління АПК: Збірник наукових праць. / Білоцерк. нац. аграр. ун-т – Біла Церква, 2016.– Вип. 8 (95).– С. 5–10.

47. Саблук П. Т. Національна доктрина продовольчої безпеки в Україні / П. Т. Саблук, Г. М. Калетнік, С. М. Кваша, В. І. Власов, М. А. Лисак // Економіка АПК. – 2017. - № 8. – С. 3-12.

48. Баланси споживання основних продуктів харчування. Сільське господарство України. Статистичний збірник [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf

49. Карпов В. А. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року: монографія / В. А. Карпов, А. І. Ковальов, Н. В. Сментина. - Одеса: Астропринт, 2011. – 110 с.

50. Міценко Н.Г. Конкурентоспроможність і конкурентні переваги підприємства в сучасних ринкових умовах/Н. Г. Міценко, О. С. Смик//Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.3. – С. 243-247.

51. Частка регіонів у загальному виробництві продукції сільського господарства у 2018 році. Сільське господарство України. Статистичний збірник [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Державної служби статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf

52. Структура зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією в Одеському регіоні в 2018 році. [Електронний ресурс] // Офіційна інтернет сторінка Головного управління статистики в Одеській області. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>

53. Переработка как дополнительный доход : основные преимущества и вызовы для аграриев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bakertilly.ua/ru/news/id705>

54. В Украине хотят создать мировой резерв зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://glavred.info/economics/50803-v-ukraine-hotyat-sozdat-mirovoy-rezerv-zerna.html>